

Nordiske indikatorer for bærekraftig udvikling 2009

Nordiske indikatorer for bærekraftig utvikling 2009

ANP 2009:732

© Nordisk Ministerråd, København 2009

ISBN 978-92-893-1868-6

Omslag: PAR NO 1 A/S

Layout: PAR NO 1 A/S

Flere publikasjoner på www.norden.org/publikationer

Nordisk Ministerråd

Store Strandstræde 18

1255 København K

Telefon (+45) 3396 0200

Fax (+45) 3396 0202

Nordisk Råd

Store Strandstræde 18

1255 København K

Telefon (+45) 3396 0400

Fax (+45) 3311 1870

www.norden.org

Det nordiske samarbeidet

Det nordiske samarbeid er en av verdens mest omfattende regionale samarbeidsformer. Samarbeidet omfatter Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige, samt de selvstyrende områdene Færøyene, Grønland og Åland.

Det nordiske samarbeid er både politisk, økonomisk og kulturelt forankret, og er en viktig medspiller i det

europaiske og internasjonale samarbeid. Det nordiske fellesskap arbeider for et sterkt Norden i et sterkt Europa.

Det nordiske samarbeid ønsker å styrke nordiske og regionale interesser og verdier i en global omverden. Felles verdier landene imellom er med til å styrke Nordens posisjon som en av verdens mest innovative og konkurransekraftige regioner.

Nordiske indikatorer for bærekraftig utvikling 2009

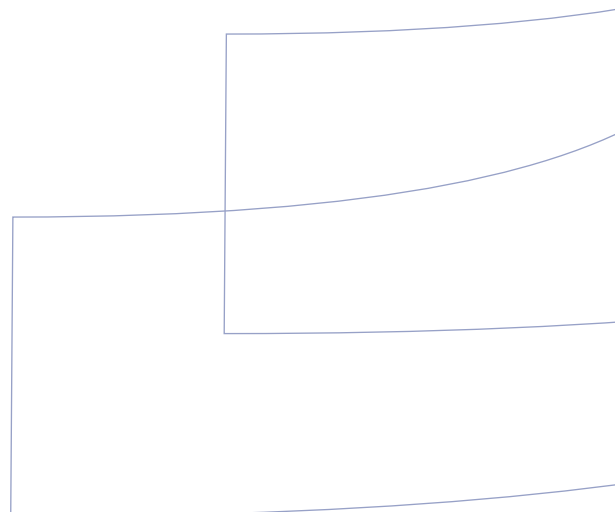
Dette indikatorsett for bærekraftig utvikling i Norden er knyttet til strategien *Hållbar utveckling – En ny kurs för Norden*. Reviderad utgåva med mål och prioriteringar 2009–2012.

Bærekraftig utvikling har tre dimensjoner som er gjensidig avhengige; den økonomiske, den sosiale og den økologiske. Den nordiske bærekraftstrategien fokuserer på fire innsatsområder: klimaforandringer og fornybar energi, bærekraftig produksjon og konsumpsjon, de nordiske velferdssamfunns fremtid og befolkningens deltakelse og lokale bærekraftstrategier. Indikatorene skal gi en pekepinn om hvordan det går på disse områdene.

Indikatorene viser at utviklingen i Norden på mange områder går i en bærekraftig retning. Den økonomiske veksten har vært sterk, samtidig er energieffektiviteten høynet og utslipp av enkelte forurensende stoffer er redusert. Dette indikerer at miljøpåvirkning og økonomisk vekst til en viss grad er avkoblet. Arbeidsledigheten har vært lav, befolkningen er godt utdannet, økologisk jordbruk og bruk av miljømerkede produkter brer seg, og andelen av fornybar energi er stigende. Men samtidig trekker faktorer som vidtrekkende konsekvenser av klimaendringer, fortsatt forurensing, ikke-bærekraftig bruk av ressurser, samt en høy andel sykemeldte og uføretrygdete i motsatt retning.

Innenfor rammen av arbeidet med Nordisk Ministerråds strategi for bærekraftig utvikling er det tidligere lagt fram indikatorer, i 2003 og 2006.

Nordisk Ministerråd, april 2009

Oversikt over indikatorer

Nedenfor er en oversikt over indikatorene og hvordan de fordeles på de ulike innsatsområder i strategien.

Det er ingen indikatorer knyttet til kapittel 1 som er et innledende kapittel.

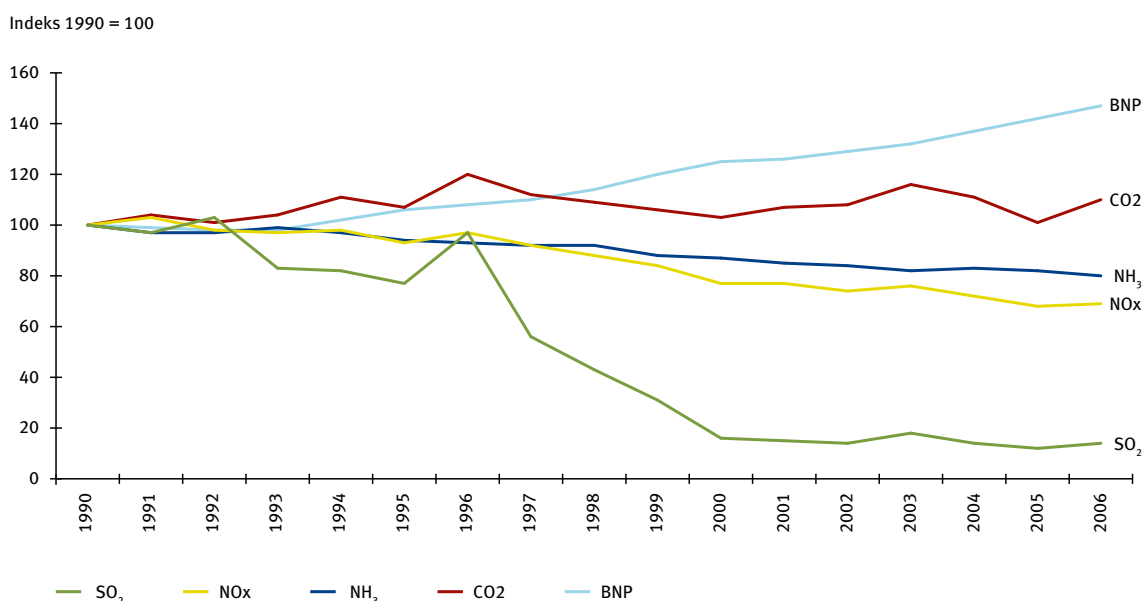
Klima og energi – kapittel 2	5	Velferdssamfunnet – kapittel 4	17
2.1 Avkobling av miljøpåvirkning fra økonomisk vekst	6	4.1 Økonomisk vekst	18
2.2 Bruttoenergiforbruk per innbygger.....	7	4.2 Forventet levetid ved fødsel.....	19
2.3 Fornybar energiproduksjon som andel av bruttoenergiforbruk.....	8	4.3 Andel av arbeidsstyrken som ikke er i arbeid.....	20
2.4 Utslipp av drivhusgasser	9	4.4 Inntekstfordeling (Gini-koeffisient) samt fattigdom i barnefamilier.....	21
2.5 Temperaturutvikling	10	Forskning, utdanning, deltakelse – kapittel 5	23
Produksjon og konsumpsjon – kapittel 3	11	5.1 Valgdeltakelse	24
3.1 Gytebiomasse av torsk i nordiske farvann	12	5.2 Investering i forskning og utvikling i prosent av BNP.....	25
3.2 Økologisk landbruk.....	13	5.3 Antall skoler med grønt flagg.....	26
3.3 Nåle- og bladtap	15	5.4 Andel av befolkningen med videregående utdanning	27
3.4 Antall lisenser til produksjon av miljømerkede produkter	16		
3.5 Bruk av kjemiske produkter i produksjon i Norden	16		

Klima og fornybar energi

(kapittel 2 i strategien)

Overgripende mål: De nordiske landene skal utnytte naturtilgangene på en bærekraftig måte og svare på klimaforandringens utfordringer samt sørge for regionens biologiske mangfold og øke dens velferd. For å begrense den globale temperaturøkningen skal de nordiske landene redusere sine utslipp i overensstemmelse med målsetningene fastsatt i EU, nasjonalt og innenfor rammene for FN, og effektivisere/ redusere energiforbruket.

2.1. Avkobling av miljøpåvirkning fra økonomisk vekst (Norden som helhet)

Kilde: Nordisk statistisk årsbok 2008 (Tall t.o.m. 2006).

Grafen viser utslipp av drivhusgasser og forsurende stoffer sammenlignet med utviklingen i bruttonasjonalproduktet (BNP).

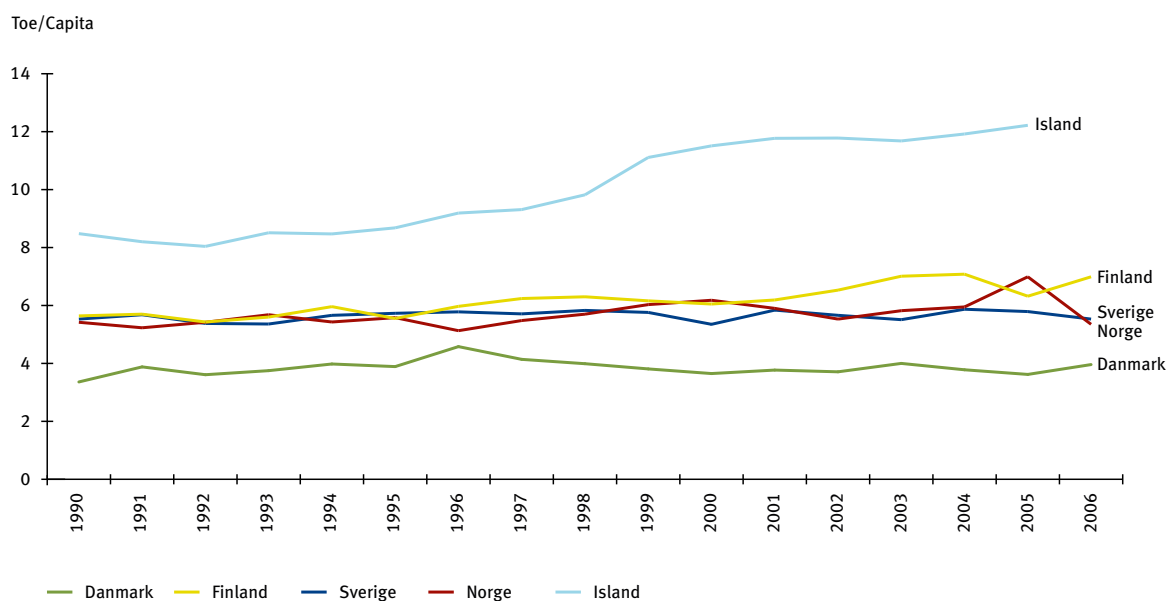
Utviklingen fra 1994–2007 viser en meget høy økonomisk vekst i de nordiske landene. Samtidig har landene klart å redusere sine utslipp av de forsurende stoffene NO_x og ammoniakk (NH₃), men ikke i samme utstrekning som utslippene av svoveldioksid (SO₂). Disse har minsket kraftig i de fleste nordiske land fra begynnelsen av 80-tallet til slutten av 90-tallet. Den største utfordring er å få redusert utslipp av CO₂ (karbondioksid), dette gjelder også på globalt nivå. Kullkraftverk og transportsektoren er de største utledere av CO₂ (se egen graf om drivhusgass).

Utslipp av de forsurende stoffer kommer primært fra forbrenning av fossilt brensel og utslipp fra jordbruk med buskap. Forsuringen kan føre til at skogen dør og at dyr og vegetasjon i vannområder skades. Kalk kan redusere eller

nøytralisere effekten av forsurende stoffer. I Danmark er det mye kalk i jorden og vannet hvilket motvirker forsurende stoffer. Den kritiske belastningen overskrides ikke noen steder på Island. Den kalkfattige svenske og norske naturen er sårbar på en helt annen måte gjennom forsurende stoffer av jord, sjøer og vassdrag. I forhold til landarealenes størrelse har Danmark de klart største utslipp av forsurende stoffer.

Gjennom Gøteborgprotokollen har de nordiske landene forpliktet seg til å redusere disse utslippene. Når protokollen er fullt implementert i 2010, skal Europas svovelutslipp være redusert med minst 63 %, NO-utslipp med 41 % og ammoniakktutslipp med 17 % – alt sammenlignet med utslippene i 1990.

2.2. Bruttoenergiforbruk per innbygger, målt i tonn oljeekvivalenter

Kilde: Nordisk statistisk årsbok 2008.

Bruttoenergiforbruket viser hvor mye energi som kreves for å dekke energiforbruket innenfor landets grenser (inkludert transport).

Det er relativt store forskjeller mellom de nordiske landene i bruttoenergiforbruk per innbygger. Dette henger blant annet sammen med forskjeller i klima og virksomhetsstruktur. Den kraftige stigning på Island henger sammen med en stor satsing på utbygging av kraftintensiv industri, som anvender fornybar energi.

Energiforbruket ligger på omtrent samme nivå i 2006 som i 1990 for Sverige, Norge og Danmarks vedkommende. Finlands energiforbruk har steget.

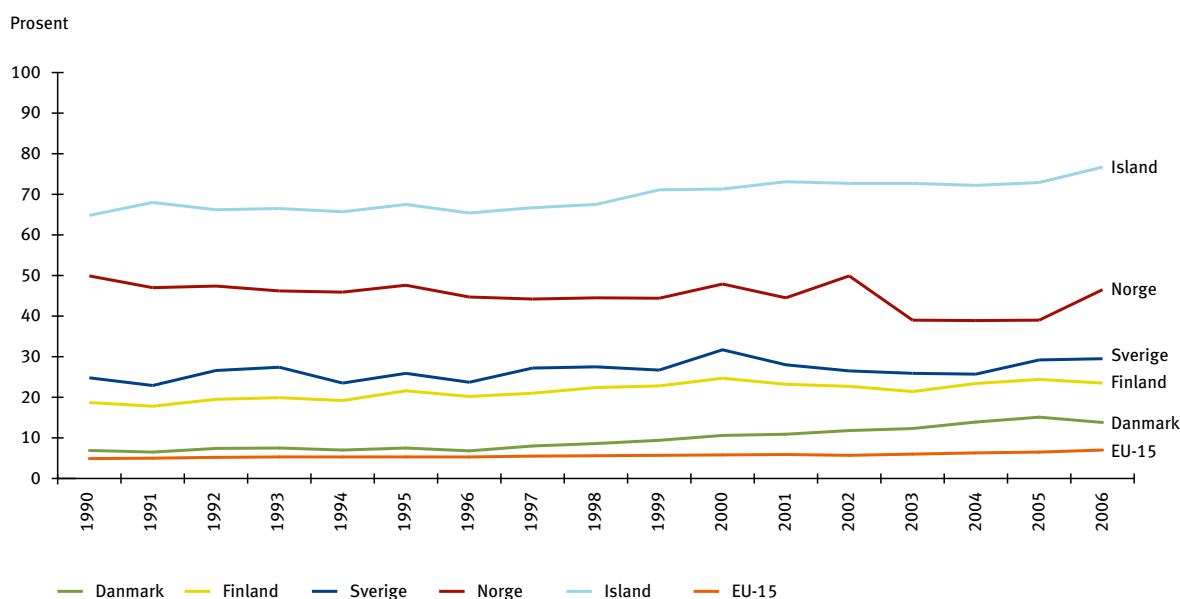
De nordiske landene har et mål om at det skal oppnås vesentlige fremskritt med hensyn til energieffektivisering og energibesparelser. Nasjonale kampanjer og tiltak er satt i verk for å redusere energiforbruket ved eksempelvis

og endre forbruksmønstre, skifte til sparepærer, kjøpe energimerkede hvitevarer, bygge lavenergihus og isolere eksisterende bygninger.

De nordiske landene har styrket forskningssamarbeidet om klima, energi og miljø, samt synliggjort energiløsninger som er utviklet i Norden og som med fordel kan anvendes i andre land for å redusere utslipp av klimagasser. Videre arbeides det kraftig for å styrke et felles nordisk el-marked.

EU-landene skal nå et mål om 20 % energieffektivisering innen år 2020.

2.3 Andelen fornybar energiproduksjon av bruttoenergiforbruket

Kilde: Nordisk statistisk årsbok 2008.

Indikatoren viser hvor stor andel av bruttoenergiforbruket som kommer fra fornybar energi.

Fornybare energikilder er energikilder som ikke står overfor utarming innenfor en menneskelig tidsskala. Fornybare energikilder er for eksempel solenergi, vannkraft, vindkraft, bølgekraft, biotermisk energi, saltkraft, hydrogenbrenselcelle og biobrensel. Fornybar energi inkluderer ikke energikilder som er avhengige av begrensede ressurser, som fossil energi og atomkraft.

De nordiske landene er blant de industriland som har høyest andel av sin energi fra kilder som ikke gir utslipp av klimagasser. Andelen varierer mye og er på mer enn 70 % for Island, ca. 45 % for Norge, ca. 40 % for Sverige, noe mindre for Finland og ca. 15 % for Danmark. 20 % av EUs energiforbruk skal komme fra fornybare kilder innen år 2020. Her ligger de nordiske land godt an, men det har ikke vært en markant økning i andelen av fornybar energi siden 1990, bortsett fra på Island og dels i Danmark.

Når det gjelder fornybare energikilder har de nordiske landene til dels ganske ulike fortrinn. Danmark er internasjonalt ledende på utvikling og produksjon av vindmøller. Norge har mye vannkraft, men her er utbyggingspoten-

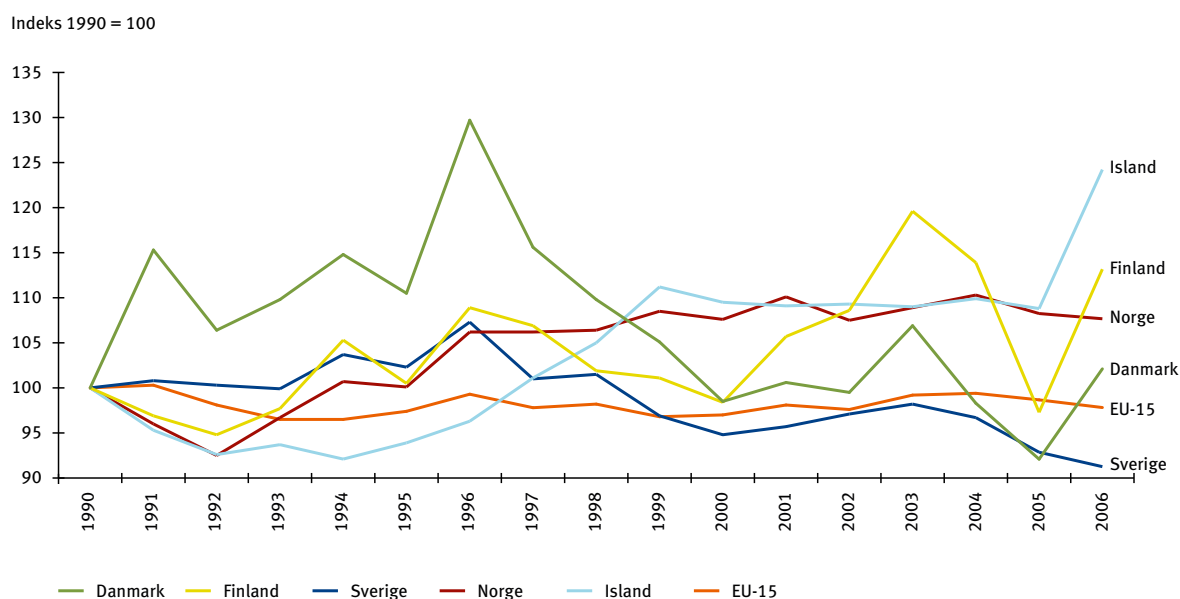
sialet begrenset. Ulike prosjekter for utnyttelse av vindkraft vurderes, og man ligger langt fremme i produksjon og utvikling av solceller. Det satses også ressurser på utvikling og fangst av karbon fra gasskraftverk.

Både Sverige og Finland er langt fremme i anvending av bioenergi og satser, sammen med Danmark, betydelige ressurser på utvikling av annengenerasjons biodrivstoff, dvs. utvikling av biobrensel til biler fra rester fra skogsdrift og jordbruk.

Utnytting av alger til energiproduksjon er på forsøksstadiet i Norden.

Island har høy kompetanse på utnyttelse av geotermisk energi. Både Sverige og Finland har betydelig produksjon av kjernekraft. Dette er ikke en fornybar energikilde ettersom tilgangen på uran er begrenset, men produksjonen bidrar ikke til utsipp av klimagasser. Med kjernekraft følger også andre utfordringer mht. sikkerhet og håndtering av avfall. Finland har signalisert økt satsing på kjernekraftverk.

2.4 Utslipp av drivhusgasser (tonn CO₂ ekvivalenter)

Kilde: Nordisk statistisk årsbok 2008.

Indikatoren viser utslipp av drivhusgasser i perioden 1990–2006 i de nordiske landene (tonn CO₂-ekvivalenter).

Global oppvarming på grunn av utslipp av drivhusgasser er menneskehetens største utfordring dette århundret. Karbondioksid (CO₂) er den drivhusgassen som har størst total effekt på jordens energibalanse. Gassen dannes når man brenner fossilt brensel som petroleum, kull, parafin og bensin. FNs klimapanel (IPCC) sier at CO₂-konsentrasjonen i atmosfæren som følge av menneskelig aktivitet i løpet av dette århundret vil kunne fordobles til firedobles i forhold til førindustrielt nivå uten tiltak for å snu utviklingen. Dette vil få dramatiske konsekvenser.

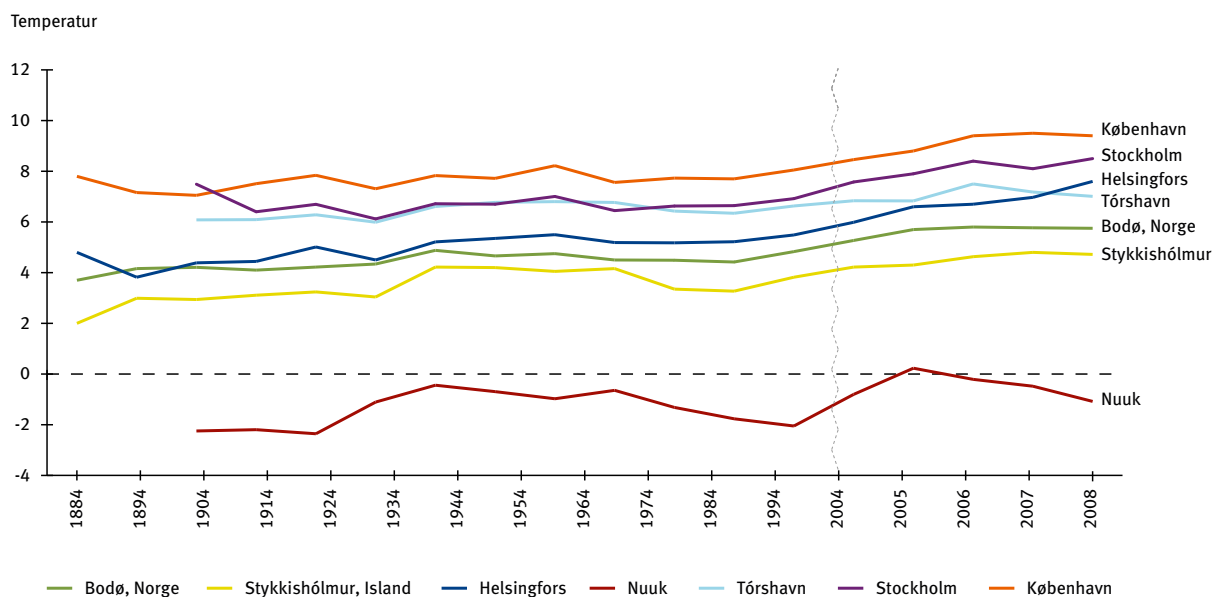
Siden 2000 har jordens befolkning allerede sluppet ut en tredjedel av all den CO₂ atmosfæren kan tåle å motta frem til 2050 hvis det skal være mulig å begrense temperaturstigningen til to grader.

I følge Kyoto-protokollen skal industrilandene sørge for at de totale utslippene av drivhusgasser i verden reduseres

til minst fem % under 1990-nivå i perioden 2008–2012. EU-landene vil minske utslippene til minst 20 % under 1990-nivå innen 2020. På Island, i Finland, Norge og Danmark var utslippene av drivhusgasser i 2006 høyere enn i 1990, mens utslippene i Sverige var langt under 1990-nivå. Det noteres en markant stigning i utslipp fra 2005 til 2006 i Finland, Danmark og på Island.

Konsekvenser av klimaendringer viser seg på lengre sikt. Det er derfor en stor utfordring å skape forståelse for at det er nødvendig med effektive tiltak nå for og hindre fremtidige ødeleggelser og negative konsekvenser for menneskehetens levevilkår. De nordiske landene har et tett samarbeid med sikte på å medvirke til en global avtale om å begrense utslipp av drivhusgasser for å unngå at den globale gjennomsnittstemperatur stiger med mer enn to grader.

2.5 Temperaturutvikling

Kilder: DMI (Danmarks Meteorologiske Institut), Meteorologisk Institutt, Norge, Veðurstofa Íslands (Íslands Meteorologiske Institutt), Ilmatieteen laitos (Meteorologisk Institutt, Finland) SMHI, Sveriges Meteorologiska och Hydrologiska Institut. Indikatoren viser temperaturutviklingen utvalgte målesteder i Norden fra 1874 til og med 2008.

Figuren er laget med ti års gjennomsnittsintervall frem til 2004 og deretter ett års intervall t.o.m. 2008

Utviklingen viser en stigning i temperaturen de siste ti årene. Stigningen er på gjennomsnittlig 1,04 grader de siste ti årene i forhold til gjennomsnittet for hele perioden. Den største stigningen ser vi i Helsingfors, Finland og den minste i Tórshavn på Færøyene. Temperaturutviklingen kan si noe om klimaforandringer og global oppvarming.

De nordiske landene har som målsetning at den globale temperaturøkningen begrenses til to grader i forhold til førindustrielt nivå for derved å unngå de mest skadelige

virkningene av global oppvarming. At oppvarmingen skyldes menneskelig aktivitet har FNs vitenskapelige klimapanel (IPCC) bekreftet. Oppvarmingen av Arktis er en av de fremste utfordringene de nærmeste tiåra. De nordiske land støtter opp om å få i stand en ny, global klimaavtale. De er innstilt på at industrilandene må gå foran og ta sin del av ansvaret for drivhusgassutslippene.

De nordiske landene forbereder seg på konsekvenser av den globale oppvarming, og samarbeider om innsatser for å innrette seg på de klimaendringer som måtte komme.

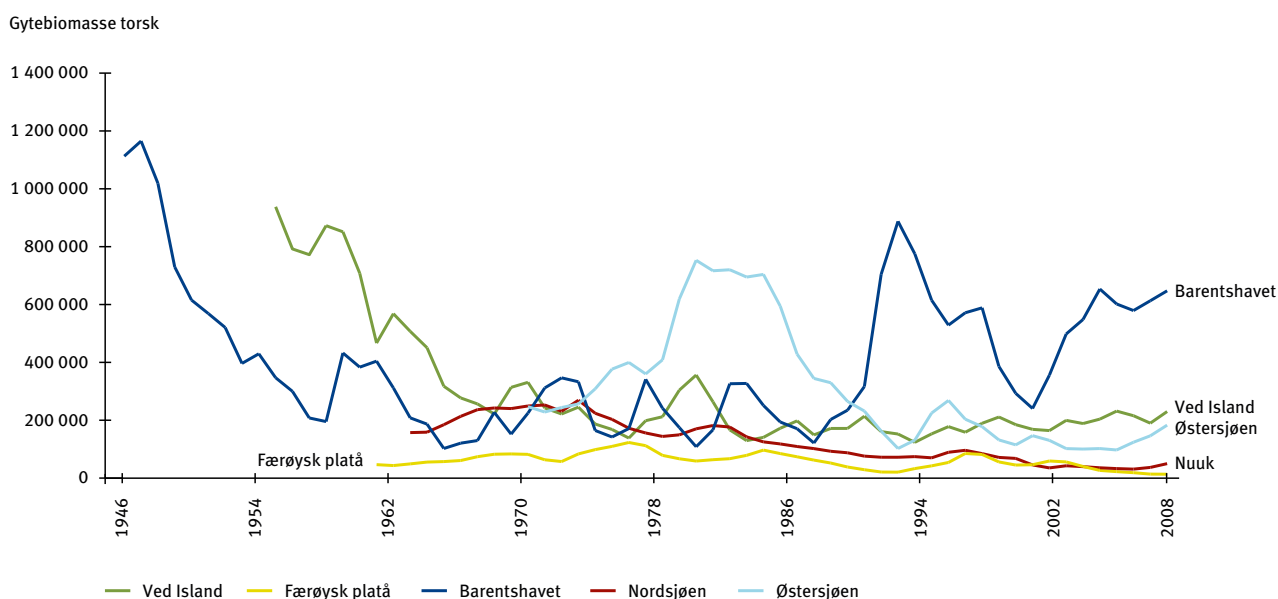
Bærekraftig produksjon og konsumpsjon

(kapittel 3 i strategien)

Overgripende mål: Regionens økonomier skal vokse samtidig som miljøpåvirkningene reduseres. Utslipp av farlige substanser bør snarest mulig opphøre, i alle fall reduseres suksessivt for å minimere konsentrasjonen av helsefarlige stoffer i miljø.

Kraftfulle innsatser for å forandre forbruksmønstre behøves også, dels for å minske miljøpåvirkningen og for å forandre produksjonen i en mer bærekraftig retning. En mer effektiv bruk av energi- og naturressurser skal stimuleres, også gjenbruk og resirkulering. De nordiske landene vil øke innsatsen for å utvikle miljøteknologi og økoinnovasjon, og skritt skal tas for å gjøre regionen til en pådrivende kraft i EU og globalt ved å vise gode nordiske initiativer.

3.1 Gytebestandens biomasse hos torsk i nordiske farvann

Kilde: ICES.

Indikatoren viser utviklingen i gytebestanden av torsk i nordiske farvann i perioden 1946–2008.

Det har vært oppgang i gytebiomassen av torsk i alle nordiske farvann i perioden 2003–2008, bortsett fra ved det færøyske platå. Stigningen er positiv, men skal ses i et lengre perspektiv med historisk langt større bestander.

Torsk er det sterkeste eksempel på en bestand under kraftig press i Nordsjøen. Gytebestanden var ca. 250 000 tonn i starten av syttitallet, men er nå på ca. 50 000 tonn. Gytetmassen er steget siden 2006, men er stadig under et forsvarlig nivå.

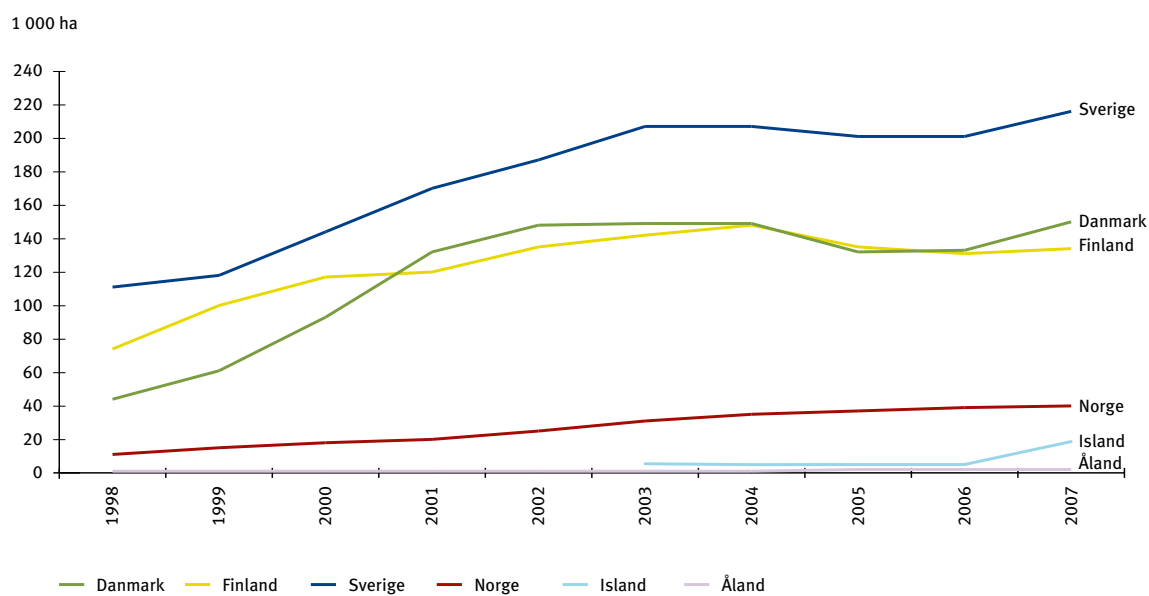
I Østersjøen har den historisk lave gytebestand av torsk økt med 86 000 tonn i perioden 2005–2008, og er nå på 183 000 tonn, men dette må ses i forhold til at gytebestanden var oppe på 700 000 tonn i 1979. Torsk gyter kun i oksygenrikt vann med en saltholdighet på minst tolv promille. For lite oksygen kombinert med overfiske har ført til en kraftig nedgang i torskbestanden siden midten av 80-tallet. ICES klassifiserer fangsten som bærekraftig, men over det avtalte mål.

Bestanden i Barentshavet har full forplantningskapasitet og fangsten er bærekraftig. Torskbestanden ser ut til å øke over det langsiktige målet i 2008, mens ICES regner med nedgang i 2009 og 2010.

Gytebestanden av torsk ved Island i 2008 var 230 000 tonn. Det er over det historisk lave nivået på 123 000 tonn i 1993, men under det ønskede langsiktige gjennomsnittet på 304 000 tonn.

Verst ser det ut for bestanden av torsk ved Færøyene som lider av redusert reproduksjonskapasitet, selv uten fiskeri. Gytebestanden i 2005 var på det samme nivå som før kollapsen i 1990, og er i 2008 ytterligere redusert. ICES anbefaler på denne bakgrunnen total stopp av torskefiske ved Færøyene, og utvikling av en plan for rask gjenoppbygging av bestanden.

3.2 Økologisk jordbruk

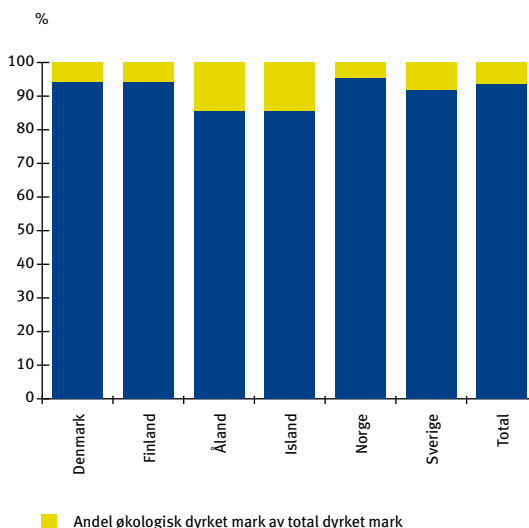
Kilder: Eurostat, Åland og Vottunastofan Tún på Island.

Indikatoren viser utviklingen av økologisk jordbruksareal i de nordiske land i perioden 1998–2007.

Det økologiske jordbruket har samlet sett steget fra vel 240 000 hektar i 1998 til 560 000 hektar i 2007. Island har hatt en kraftig stigning fra 5 500 hektar i 2003 til 18 600 hektar i 2007.

I Finland var det en økning på ni % i økologisk jordbruksareal fra 2005 til 2007. De 134 000 hektar økologisk jordbruksareal står for seks % av dyrket mark i Finland.

Det er stor forskjell på arealet av dyrket mark i de ulike landene. Det er derfor interessant å se hvor stor andel av den dyrkede mark som er økologisk. Det viser figuren til høyre.

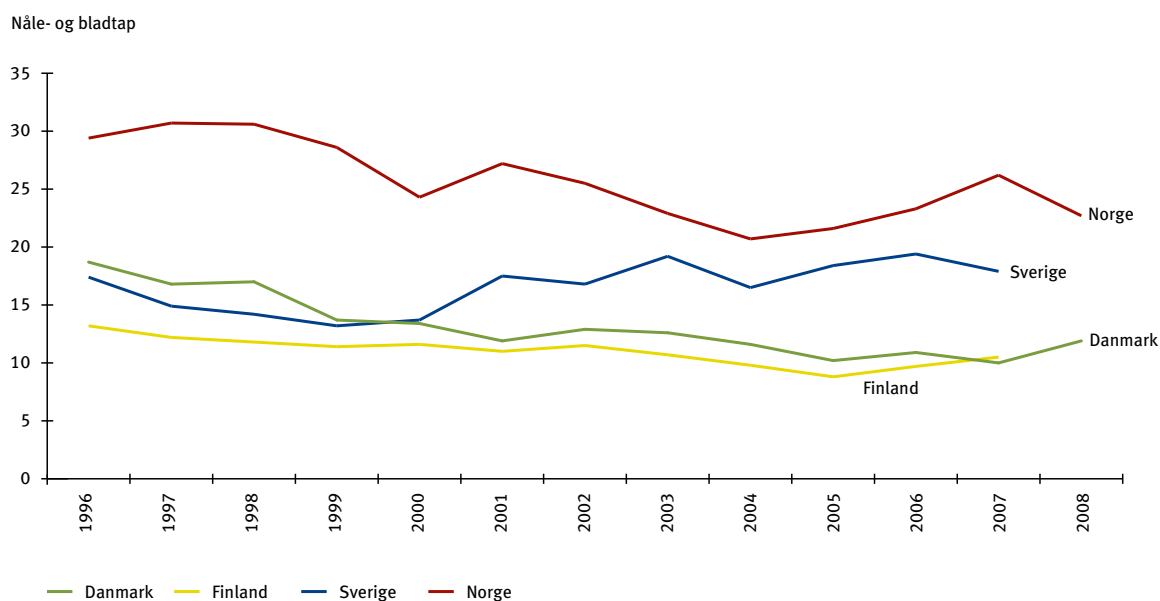

Land	Dyrket mark total	Økologisk andel	Andel
Danmark	25 329 km ²	1 500 km ²	6 %
Finland	22 873 km ²	1 340 km ²	6 %
Åland	139 km ²	20 km ²	14 %
Island	1 290 km ²	186 km ²	14 %
Norge	8 584 km ²	400 km ²	5 %
Sverige	26 480 km ²	2 160 km ²	8 %

Tabellen viser at Island og Åland har høyest andel økologisk jordbruk, men også minst areal av dyrket mark. Sverige har den høyeste andelen økologisk jordbruk av de »jordbrukstunge« landene Danmark, Finland og Sverige. Norge har den laveste andelen økologisk jordbruk av samtlige land. Den norske regjeringen har en målsetning om at 15 % av jordbruksarealet skal være økologisk innen 2015, mens man i Sverige har et mål om at ved utgangen av 2010 bør minst 20 % av landets jordbruksareal være økologisk dyrket. Ca. 6 % av Danmarks samlede areal dyrkes økologisk i 2008, og her regner man med en markant vekst i de kommende år.

Økologisk jordbruk forårsaker mindre press på miljøet enn tradisjonelt jordbruk.

3.3 Nåle- og bladtap

Kilder: Institute for World Forestry (rapport 'The Conditions of Forests in Europe, 2008 executive report') Skov & Landskab, KU, Danmark.

Figuren viser nåle- og bladtap (utglisning) som prosent av undersøkte trær i klasse 2–4 (som er moderat til alvorlig grad av utglisning eller døde trær) i perioden 1996–2007/2008.

Nåle- og bladtap er en god indikator for skogenes sunnhetstilstand. Været, forurensing og skogbrukets valg av trearter i forhold til skogens vekstbetingelser påvirker sunnheten. Nåle- og bladtapet for de undersøkte trær i klasse 2–4 ligger på forholdsvis samme nivå i 2007 som i 1996 for Sveriges vedkommende, en del mindre for de andre land.

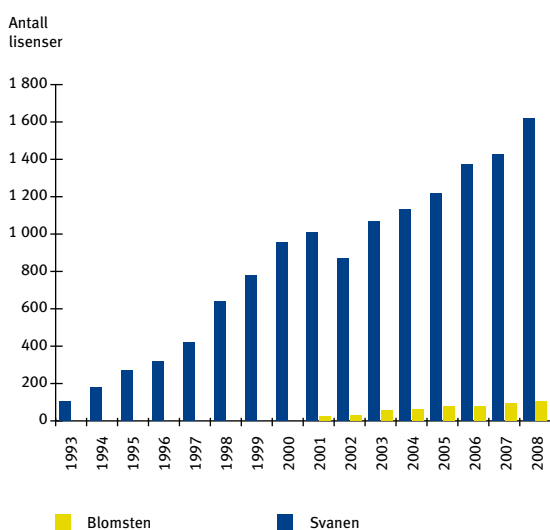
Figuren gjelder alle treslag i hvert land, dvs. at det ligger forskjellig treslag til grunn for disse tallene.

Antall flater og trær som inngår i overvåkingen varierer fra land til land. Forholdene i Norge, Sverige og Finland er sammenlignbare, mens Danmark skiller seg ut med et betydelig mindre skogareal og litt andre treslag. For sammenligning mellom land bør man bruke gjennomsnittlig utglisning for hvert enkelt treslag. Et eksempel er nåletap hos gran i 2007 med europeisk gjennomsnitt på 19,5 %, Norge 17,4 %, Finland 18,3 % og Danmark 7 % (tall for Sverige er ikke oppgitt).

Forsuring av nåleskogene har vært en langsom prosess, på samme måte tar det lang tid å gjenopprette balansen i pH i skogbunnen. Nåle- og bladtapet var for eksempel høyt i Danmark på midten av 1990-tallet på grunn av meget tørre somre og ettervirkninger av skadedyr og varme vintre og stormer. Etter denne perioden har vekstbetingelsene i vekstsesongen generelt vært gode, spesielt i form av rikelig med nedbør i de fleste årene, og færre problemer med skadedyr. Dog har det vært en mindre forverring de senere år, bl.a. på grunn av insektangrep og tørken i 2006.

3.4 Antallet lisenser for miljømerkede produkter og tjenester

Figuren viser at det har vært en meget sterk stigning i antall lisenser i den perioden Svanemerket har eksistert, og en markant stigning fra 2007 til 2008. I Danmark steg antallet av svanemerkede produkter med 47 % fra 2006 til 2008. Det tilsvarende tall for Blomsten var 66 %.

Kilde: Miljømærkesekretariatet.

Indikatoren viser antall lisenser til det nordiske miljømerket Svanen samt antall lisenser som utstedes til nordiske produsenter til det europeiske miljømerket Blomsten

For å få Svanen og Blomsten, er det ikke tilstrekkelig at virksomheten holder orden og har dokumentasjon. Varene og tjenestene må i tillegg oppfylle en rekke konkrete, strenge og målbare krav. De offisielle miljømerkene Svanen og Blomsten er dermed de eneste miljøgodkjenningene som stiller krav som kun kan oppfylles av de beste produktene og tjenestene på markedet.

Det finnes i dag et bredt utvalg av miljømerkede produkter og tjenester. Alt fra pleieprodukter og tekstiler via møbler, husholdningsprodukter og elektronikk til ovner (peiser), dekk, trykkerier og gjør-det-selv-produkter. Spesielt hoteller og campingplasser har i løpet av de senere år vist stigende interesse for miljømerkene. I 2007 hadde kun fem danske feriesteder lisens for Svanen eller Blomsten. I dag har 46 hoteller og campingplasser lisens. I Norge er 26 hoteller svanemerket og i Sverige hele 151 hoteller. Norge fikk i april 2009 sin første svanemerkede restaurant.

Gallupundersøkelser fra 2004 viste at svenskene er de i Norden som har størst kjennskap til Svanen. 90 % kjente til den og visste hva den sto for, mens det i Norge, Finland og Danmark var ca. 80 %. Selv om Island har hatt svanemerking siden 1991, var det kun ca. 50 % som kjente til det.

3.5 Bruk av kjemiske produkter i produksjonen i Norden

Denne indikator er under utarbeiding og vil bli publisert så snart den er klar.

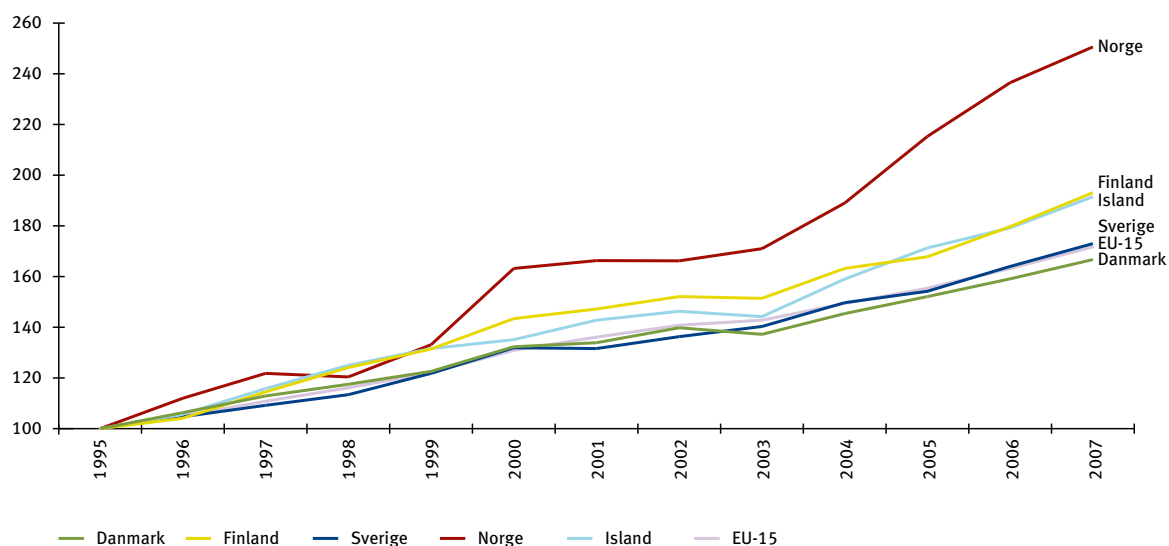
Nordisk velferdsstat som verktøy for bærekraftig utvikling

(kapittel 4 i strategien)

Overgripende mål: De nordiske land skal fremme en bærekraftig utvikling som sikrer befolkningens velbefinnende – et godt helbred, sosial sammenhengskraft, et tilgjengelig samfunn for alle befolkningsgrupper, gode arbeidsmuligheter og et utviklende arbeidsliv. Den nordiske velferdsmodellen skal videreutvikles så den kan kapere de demografiske endringer og dra nytte av globaliseringens muligheter.

4.1. Økonomisk vekst (kjøpekraftskorrigert)²

Indeks 1995 = 100

Kilde: Nordisk statistisk årsbok 2008.

Bruttonasjonalproduktet (BNP) er et mål for verdiskaping i et land. Oppgjort per innbygger kan det betraktes som et uttrykk for landets materielle velstandsnivå.

Den økonomiske veksten i Danmark har de siste ti årene ligget noenlunde på linje med det øvrige Vest-Europa; EU-15. De øvrige fire nordiske land har hatt en markant kraftigere vekst av bruttonasjonalproduktet. År 2007 var veksten i Finland så stor som 4,4 %. Island og Norge hadde også en god vekst på 3,8 og 3,7 %.

Veksten i den islandske økonomi er i absolutt særklasse og var i perioden 1995–2007 mer enn dobbelt så stor som den gjennomsnittlige veksten i EU-15. Denne voldsomme

ekspansjon, fikk en brå slutt i 2008 da Island ble særlig hardt ramt av den økonomiske krisen. I følge disse tall har samtlige nordiske land et høyere materielt velferdsnivå enn det øvrige Vest-Europa når velferden måles i BNP per capita. Norges BNP per capita ligger hele 67 % over EU-15-gjennomsnittet, og Norge er også et av de land i verden som har aller høyest levestandard, målt på denne skala.

² Kjøpekraftsparitet går ut på at man med en mengde av en gitt valuta skal være i stand til å kjøpe samme mengde varer i alle land. Det er tatt høyde for leveomkostninger og inflasjonsrate.

4.2. Forventet levealder ved fødselen

Kvinner	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Danmark	77,8	77,8	77,8	78,0	78,4	78,6	78,8	79,0	79,2	79,2	79,5	79,9	80,2	80,4	80,5
Færøyene	80,2	80,1	80,5	80,5	80,9	81,5	81,5	81,4	81,9	81,4	81,1	81,3	81,4	81,3	82,0
Grønland	68,5	68,8	68,3	68,4	67,8	68,0	68,0	68,0	67,8	69,0	69,5	70,4	70,9	71,0	–
Finland	79,5	80,2	80,2	80,5	80,5	80,8	81,0	81,0	81,5	81,5	81,8	82,3	82,3	82,8	82,9
Åland	82,6	81,8	81,1	82,7	82,3	84,8	81,2	81,5	84,7	84,4	84,1	84,0	83,6	83,5	–
Island	80,7	81,0	80,6	80,6	81,3	81,5	81,4	81,4	82,2	82,6	82,4	82,7	83,1	83,0	82,9
Norge	80,3	80,6	80,8	81,1	81,0	81,3	81,1	81,4	81,5	81,5	81,9	82,3	82,5	82,7	82,7
Sverige	80,8	81,4	81,5	81,5	81,8	82,1	81,9	82,0	82,1	82,1	82,4	82,7	82,8	82,9	83,0

Menn	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Danmark	72,5	72,5	72,6	72,9	73,3	73,7	74,0	74,3	74,5	74,6	74,9	75,2	75,6	75,9	76,0
Færøyene	72,9	73,5	73,5	73,9	74,2	74,2	74,3	75,1	75,5	75,9	76,5	77,0	76,9	76,5	76,5
Grønland	61,7	61,9	62,3	62,8	63,0	62,5	62,7	62,8	62,8	63,3	64,1	64,6	65,5	65,7	–
Finland	72,1	72,8	72,8	73,0	73,4	73,5	73,7	74,1	74,6	74,9	75,1	75,3	75,5	75,8	75,8
Åland	74,5	75,1	75,1	72,9	75,4	77,4	75,3	78,5	77,2	79,2	77,3	76,1	77,6	78,0	–
Island	76,9	77,1	76,5	76,2	76,4	77,0	77,5	77,6	78,1	78,4	79,0	79,2	79,2	79,4	79,4
Norge	74,2	74,9	74,8	75,4	75,5	75,5	75,6	76,0	76,2	76,5	77,0	77,5	77,7	78,1	78,2
Sverige	75,5	76,1	76,2	76,5	76,7	76,9	77,1	77,4	77,6	77,7	77,9	78,4	78,4	78,7	78,9

Kilde: Nordisk statistisk årsbok 2008.

Indikatoren viser forventet levetid for menn og kvinner i Norden i gjennomsnitt ved fødselen.

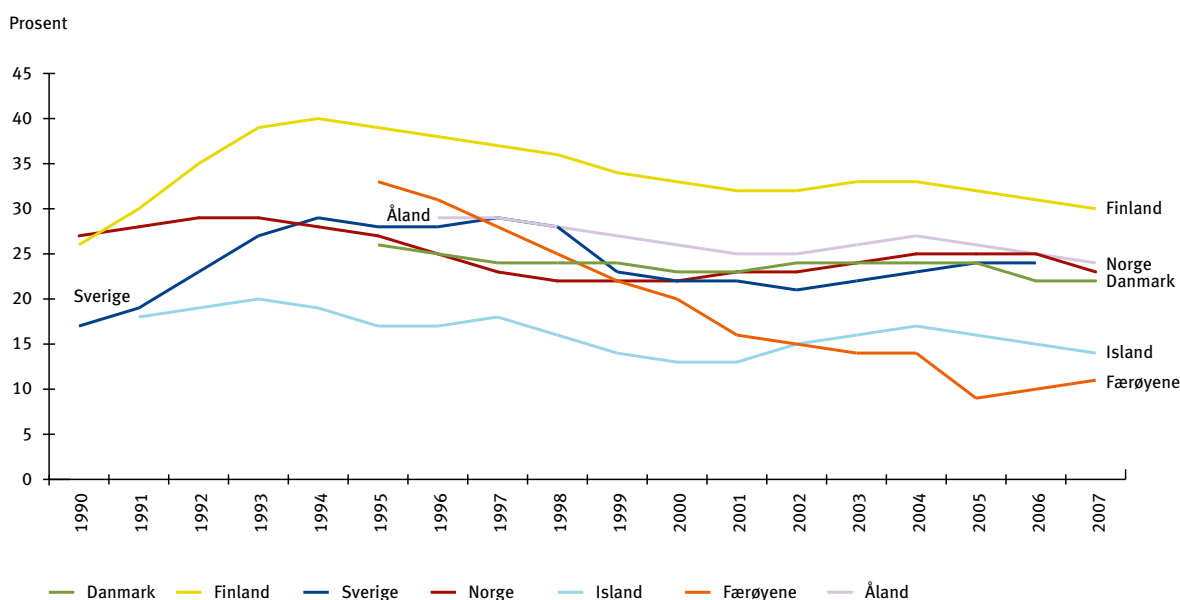
Endringer i forventet levealder kan indirekte si noe om befolkningens generelle helse og levekår, om kvaliteten i helsetjenesten og medisinsk utvikling, samt indikere endringer i befolkningens levevaner og livskvalitet. Dette er alle viktige aspekter ved en bærekraftig samfunnsutvikling.

Levealderen for kvinner er høyere enn for menn i alle nordiske land. Danmark har en lavere forventet levetid enn de andre

nordiske land, bortsett fra Grønland og finske menn. For Grønland ligger den forventede levealder, tross markant fremgang de senere år, ca. 10 år under de andre nordiske landene.

Indikatoren viser at forventet levealder har steget jevnt siden 1990. Med forebyggelsesprogrammer og en bedre og hurtigere behandling av sykdommer forventes denne tendensen å fortsette fremover.

4.3. Andel av arbeidsstyrken som ikke er ute i arbeidslivet

Kilde: Nordisk statistisk årsbok 2008.

Indikatoren viser andel av personer i arbeidsdyktig alder 16–66 år som ikke er sysselsatt. Figuren omfatter både personer som er utenfor arbeidsstyrken (dvs. under utdanning, uføretrygdede, hjemmegående m.v.) og arbeidsledige.

Fra midten av 90-tallet og fram til omkring år 2000 minsket arbeidsledigheten markant i hele Norden, etter den økonomiske krisen i begynnelsen av 1990 hvor arbeidsledigheten var stor. I dag ligger arbeidsledighetsprosenten i Finland og Sverige på samme nivå som gjennomsnittet i EU-15 landene. Arbeidsledigheten i de øvrige nordiske land er under gjennomsnittet for EU-landene. Åland har hatt en arbeidsledighet på to % i mange år. Antallet arbeidsledige i Norden har minsket med 30 % de siste ti årene.

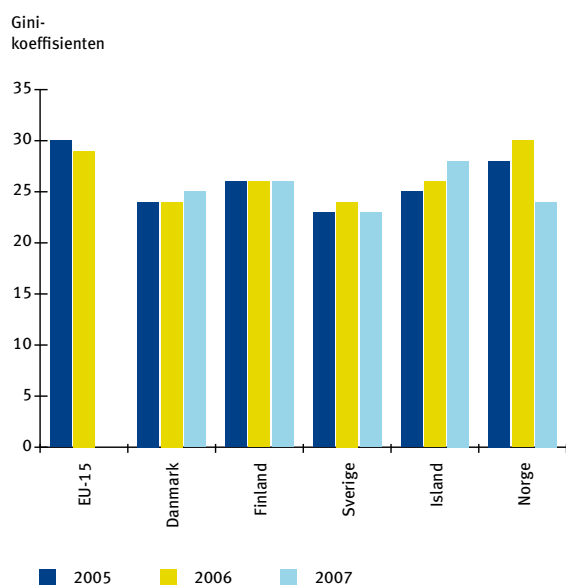
Finland har forholdsvis færrest yrkesaktive gjennom hele perioden. Island har flest, kun overgått av Færøyene fra 2001 og frem til i dag.

Full sysselsetting er målet for de nordiske regjeringene. Mange år med høykonjunktur har fått flere ut på arbeidsmarkedet, også innvandrere. Høykonjunktoren er avløst av global resesjon i 2008. Regjeringene har iverksatt krisepakker og stimulanspakker, men arbeidsledigheten stiger i de nordiske landene som i resten av verden.

Norge sliter med et høyt sykefravær og mange uføretrygdede. Sykefravær som varer lengre enn en uke er mye vanligere i Norge og Sverige enn i de andre nordiske landene. I samtlige land er kvinners sykefravær høyere enn menns. Utgifter til helsevesen har økt med mer enn 60 % i Norge og Sverige i perioden 2000–2006. I Danmark er økningen kun på 30 %.

I Norden blir det færre til å forsørge flere, levealderen stiger og den generasjonen som nå trekker seg tilbake fra arbeidsmarkedet er stor. De nordiske landene utveksler erfaringer omkring tiltak for å holde folk i arbeid, senke sykefraværet og øke integrasjonen.

4.4. Innkomstfordeling (Gini-koeffisient)

Kilde: Eurostat

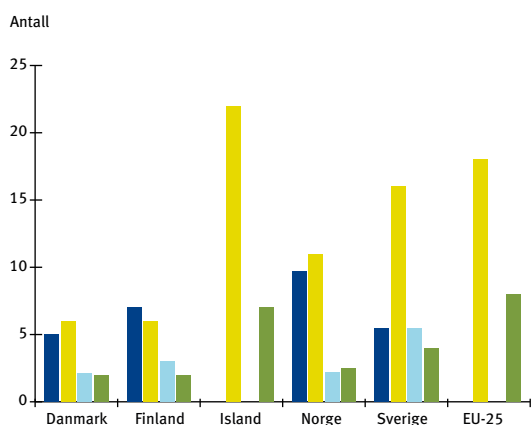
Indikatoren viser graden av ulikhet i innkomsfordelingen.

Gini-koeffisienten er et mål for graden av ulikhet i innkomsfordelingen. Har alle inkomstmottakere samme inkomst er Gini-koeffisienten null. Jo mer ulik fordelingen er, jo større vil Gini-koeffisienten være.

Tabellen viser at Sverige er Nordens mest »like« land når det gjelder innkomsfordeling og Island og Norge de mest »ulike«. På Island ser vi en jevn stigning i ulikheten fra 2005 til 2007, mens ulikheten i Norge ser ut til å ha toppet i 2006 og falt ganske radikalt i 2007. Danmark og Finland ligger på nokså konstante tall i hele perioden.

Alle de nordiske landene ligger på en Gini-koeffisient mellom 23–30, noe som er mindre enn i de fleste andre OECD-land. Kun Norge ligger over gjennomsnittet i EU-15, i 2006, med en Gini-koeffisient på 30. Den nordiske velferdsmodellen forutsetter et forholdsvis høyt skattetrykk og en vesentlig omfordeling av inntektene sammenlignet med de fleste andre land i verden.

4.4b. Fattigdom i barnefamilier

Kilde: Nososko.

Indikatoren viser prosentdelen av barnefamilier (par og enslige) som lever med en husstandsinntekt som er mindre enn halvparten av den disponible middelinntekten (under 50 % av medianen av den ekvivalente disponible inntekt) i 2002 og 2005.

Island toppe statistikken i 2005 med 22 % enslige med barn som lever med en husstandsinntekt som er mindre enn halvparten av den disponible middelinntekt i landet. Gjennomsnittet for EU-25 er 18 %. Ut fra denne modellen har Danmark og Finland den minste andelen fattigdom i barnefamilier.

Utviklingen fra 2002 viser at andelen fattige enslige med barn har gått voldsomt opp i Sverige: fra 5,5 % i 2002 til 16 % i 2005. I Finland var det én % færre fattige i 2005 enn i 2002, både enslige og par med barn. I Norge og Danmark ser vi en svak stigning av fattige enslige med barn, mens par med barn ligger på nesten samme nivå i 2002 og 2005.

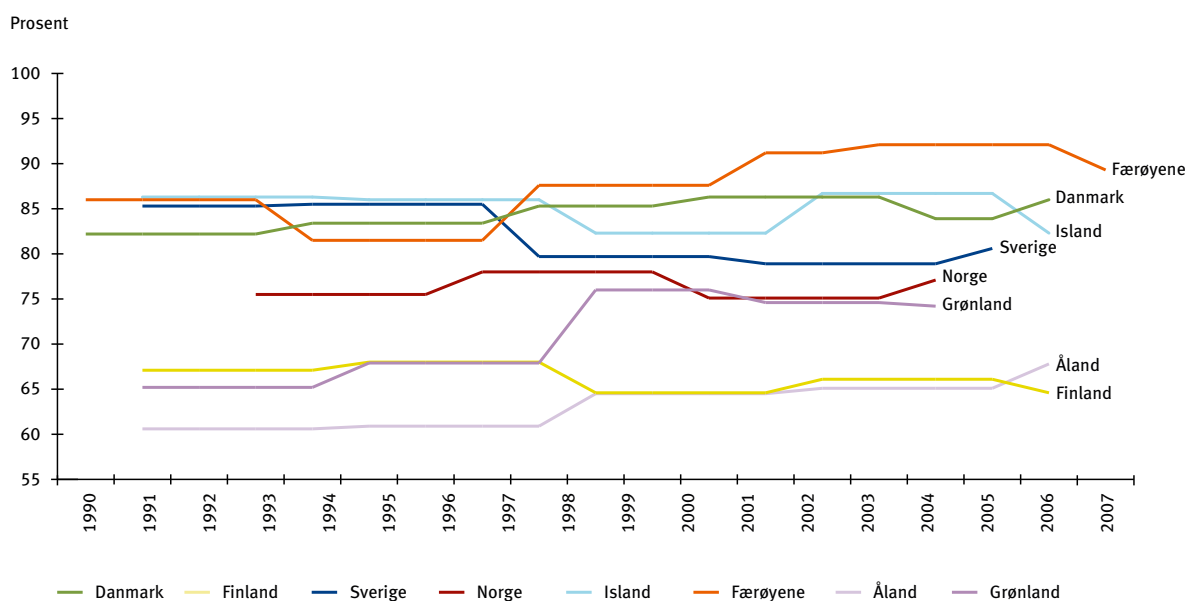
Forskning og utdanning, befolkningens deltakelse og lokale bærekraftsstrategier

(kapittel 5 i strategien)

Overgripende mål: De nordiske landene skal arbeide for at kunnskap om bærekraftig utvikling inkluderes i læreplaner og veiledninger for grunnskolen, ungdomsutdanning, voksenutdanning og høyere utdanning. Nordiske utdannings-, forsknings- og innovasjonsinnsatser skal bidra til kunnskap og teknikk som støtter en bærekraftig utvik-

ling. Allmennheten i de nordiske land skal kjenne til og være aktiv i arbeidet med bærekraftig utvikling. Samtlige kommuner bør stille seg bak Ålborg-deklarasjonen for en bærekraftig byutvikling eller utvikle egne strategier for bærekraftig utvikling.

5.1. Valgdeltagelse

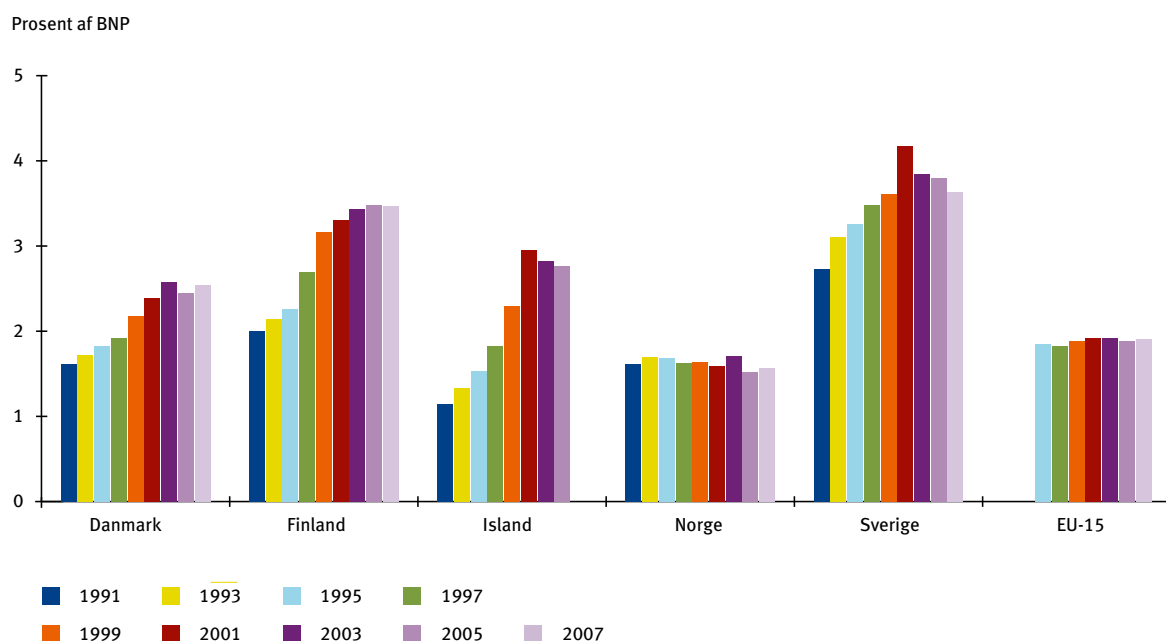
Kilde: Nordisk statistisk årsbok 2008.

Figuren viser valgdeltagelsen ved de respektive nasjonale valg i de nordiske land og de selvstyrende områder. Valgdeltagelsen regnes som antall avgitte gyldige stemmer i forhold til antall stemmeberettigede.

Indikatoren viser at det er en meget høy valgdeltakelse på Færøyene, 89,3 % ved valget i 2008, mens Finland ligger i bunn med 64,6 % ved siste valg. Mest markant er stigningen på Grønland, fra 65,2 % ved valget i 1991 til 74,2 % ved valget i 2005.

En forutsetning for bærekraftig utvikling er engasjement fra borgerne. Det er en overordnet ambisjon i Norden at det skal bygges opp en høy grad av bevissthet om utfordringer og prosesser som kan føre til bærekraftig utvikling. Valgdeltakelsen er et uttrykk for befolkningens engasjement i politiske beslutninger av overordnet betydning for samfunnsutviklingen.

5.2. Forskning og utvikling

Kilde: Nordisk statistisk årsbok 2008.

Indikatoren viser utviklingen i investering i forskning og utvikling i prosent av BNP i de nordiske landene og EU-15.

Forskning og kunnskapsutvikling er prioriterte satsingsområder for alle de nordiske landene. De bruker relativt sett flere ressurser på FoU enn øvrige land i Vest-Europa. De 15 EU-landene bruker 1,9 % av BNP til forskning og utvikling mens Sverige bruker 3,7 %, Finland 3,4 %, Island 2,8 % og Danmark 2,4 %.

Sverige og Finland overgår allerede EUs målsetting om å benytte tre % av BNP til forskning og utvikling innen 2010. Sverige er et av verdens mest avanserte forskningsland.

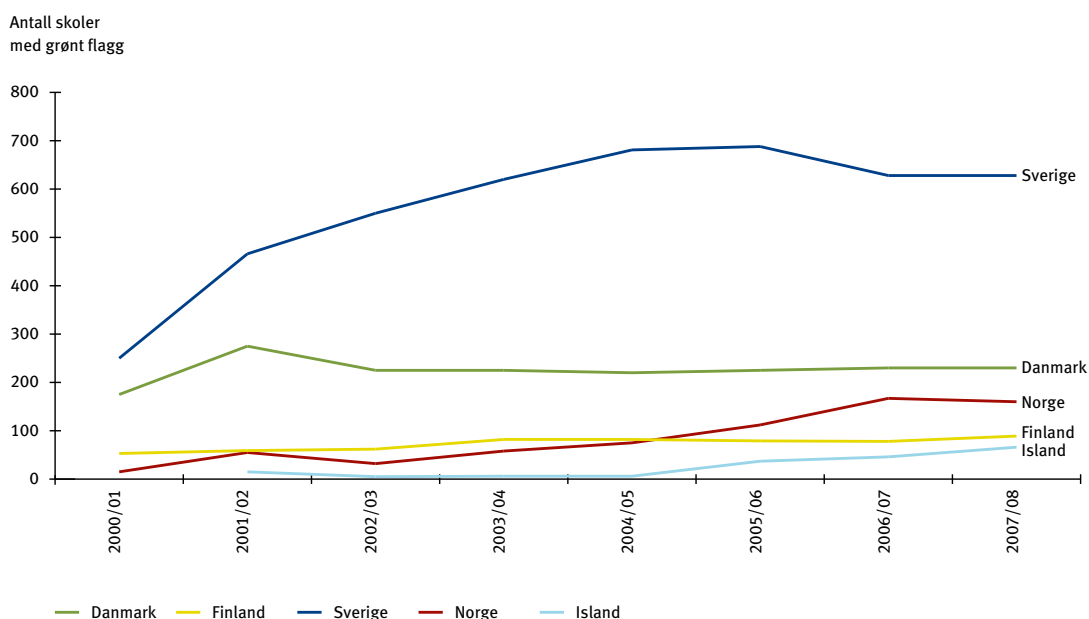
Kun Norge ligger under EU-15 gjennomsnittet med sine FoU-utgifter på 1,5 % av BNP. Men Norges BNP er takket være olje- og gassinntektene uvanlig høyt, og måler man i stedet de norske FoU-utgiftene i Euro per capita, er de høyere enn FoU-utgiftene per capita i EU-15.

Mens FoU-utgiftene i landene i EU-15 siden midten av 90-tallet har ligget på en uforandret andel av BNP, har FoU-utgiftene i de nordiske landene i alminnelighet økt, også som andel av BNP.

Næringslivet står for 75 % av all forskning og teknologiutvikling i Sverige, andelen er litt mindre i de andre landene og helt nede på 46 % for Norges vedkommende (2007).

Et nordisk innovasjonsbarometer (rapporten 'Nordic Innovation Monitor 2009') som omfatter 165 indikatorer innenfor IT, humankapital, kunnskapsutvikling samt entreprenørskap, viser at Norden ligger på topp når det gjelder informasjons- og kommunikasjonsteknologi, eksempelvis med å integrere teknologi i innbyggernes og bedrifters hverdagsliv. Men selv om Norden satser mye på utdanning, forskning og utvikling, blir det i følge innovasjonsbarometeret ikke gjort nok for å bruke de ansattes kreativitet og innovasjonspotensial. Derfor ligger de nordiske land på mange områder etter andre OECD-land når det gjelder innovasjon.

5.3. Antall skoler med grønt flagg

Kilde: www.ecoschools.org, de nordiske statistikkbyråene
 Figuren viser antall skoler med grønt flagg i de nordiske landene.

Grønt Flagg/Grønn Skole er et undervisningsprogram for bærekraftig utvikling for skoler og barnehager i Norden. Det grønne flagget viser at skolen eller barnehagen har gjennomført et omfattende undervisningsforløp av høy kvalitet og har oppprioritert miljøspørsmål i skolens daglige drift.

Hvert av de nordiske landene har sitt eget Grønt-Flagg-nettverk, men de er alle en del av det internasjonale miljøundervisningsprogram Eco-schools hvor 40 land deltar.

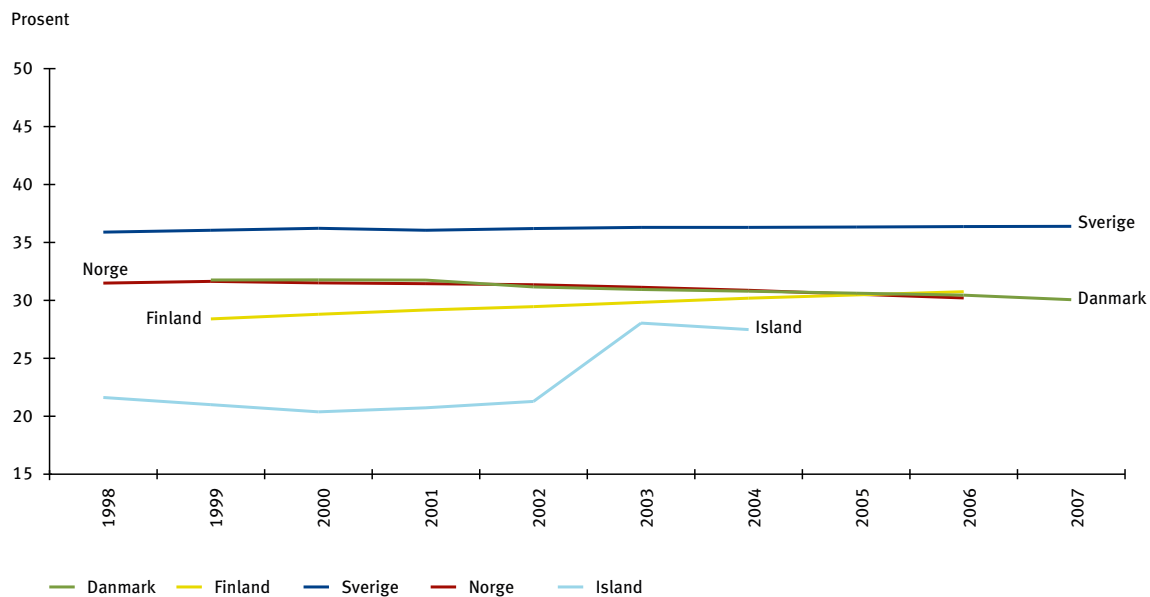
I Sverige er over 1600 skoler og barnehager med i Grønt Flaggordningen. Danmark forventer å ha minst 500 registrerte skoler med i ordningen i løpet av de kommende tre årene.

Danmark har ingen barnehager med i programmet, men de har et annet prosjekt for barnehager som heter Grønne Spirer og er en grønn merkeordning under Friluftsrådet.

Denne figur viser kun grunnskoler med Grønt Flaggordning, ikke barnehager. Her er Sverige på topp med størst antall skoler som er med i ordningen, men sammenligner vi disse tallene med det totale antall skoler i landet, er det Island som har flest skoler med grønt flagg. Finland har færrest.

Skoleåret 2007/2008	Totalt antall grunnskoler	Skoler med Grønt Flagg	Prosent andel
Norge	3102	160	5 %
Danmark	2363 (tall fra 2006)	230	10 %
Sverige	9320	628	7 %
Finland	3263	89	3 %
Island	169	66	40 %

5.4. Andel av befolkningen med videregående utdanning

Kilde: Nordisk statistisk årsbok 2008.

Indikatoren viser andel av befolkningen med videregående utdanning. Tallet for Danmark i 2001 er usikkert.

Et høyt kunnskapsnivå, like utdannelsesmuligheter for hele befolkningen og mulighet for å utnytte intelligenspotensialet er grunnsteiner i Nordens konkurransekraft.

I Norden har vi generelt en høyt utdannet befolkning. De fleste unge fortsetter sin utdanning etter niende eller tiende klasse. Figuren viser at Sverige har størst andel innbyggere med videregående utdanning. Det har vært en svak

nedgang i antall av befolkningen med videregående utdanning i Norge og Danmark de siste seks årene, mens vi ser en økning i Finland. På Island var det en økning på sju % fra 2002 til 2003.

norden

Nordisk Ministerråd

Store Strandstræde 18
1255 København K
www.norden.org

Dette indikatorsett for bærekraftig utvikling i Norden er knyttet til strategien *Hållbar utveckling – En ny kurs för Norden. Reviderad utgåva med mål och prioriteringar 2009–2012* (ANP 2009:726).

Bærekraftig utvikling har tre dimensjoner som er gjensidig avhengige; den økonomiske, den sosiale og den økologiske. Den nordiske bærekraftstrategien fokuserer på fire innsatsområder: klimaforandringer og fornybar energi, bærekraftig produksjon og konsumpsjon, de nordiske velferdssamfunns fremtid og befolkningens deltakelse og lokale bærekraftstrategier.

Indikatorene skal gi en pekepinn om hvordan det går på disse områdene.